

AUTOR

mjr Mariusz Urbanek

m.urbanek@akademia.mil.pl

ASzWoj

TEREN ZURBANIZOWANY ŚRODOWISKIEM DZIAŁAŃ NIEREGULARNYCH (NIEKONWENCJONALNYCH)

Słowa kluczowe: działania nieregularne, działania niekonwencjonalne, partyzantka, teren zurbanizowany, miasto

WPROWADZENIE

Obserwując otaczający nas świat oraz analizując przebieg współczesnych konfliktów zbrojnych, można wywnioskować, iż przestrzeń prowadzonej walki uległa znacznemu zmniejszeniu. Rozległe wojny jak I i II wojna światowa wydają się już przeszłością. Postępująca urbanizacja naszego środowiska sprawiła, że aktualnie najczęściej wykorzystywanym polem walki jest miasto. Sytuacja ta wymusza konieczność poszukiwania skutecznych sposobów walki w tym trudnym obszarze.

Historia zna wiele przykładów walk prowadzonych w terenie zurbanizowanym. Już 500 lat p.n.e. Sun Tzu twierdził, że nie ma gorszej polityki niż atakowanie miast. Od starożytności i oblężenia Troi po walki prowadzone w czasie I i II wojny światowej i bliskiej przeszłości odnaleźć można mnóstwo przykładów pokazujących złożoność środowiska zurbanizowanego. Ostatnie dziesięciolecia charakteryzowały się próbą unikania walk w miastach, jeżeli tylko była taka możliwość. Konflikty w Bośni, Afganistanie, Somalii i Iraku pokazują, że minione, obecne i planowane operacje będą w znacznej mierze prowadzone w terenie zurbanizowanym.

Analizując współczesne konflikty zbrojne, można spostrzec, że nowoczesne, zawodowe armie mają ogromną trudność w zwalczaniu zazwyczaj kiepsko uzbrojonych i wyszkolonych partyzantów. Największym problemem regularnej armii są bojownicy ukrywający się wśród ludności cywilnej. Posiadają oni środki transportu, łączności oraz odpowiednią do prowadzenia działań nieregularnych broń, ale nie posiadają przejrzystej struktury. Siły te stanowią zagrożenie dla ludności cywilnej, organizacji pozarządowych oraz lokalnych władz.

Oceniając szanse odniesienia zwycięstwa w starciu zbrojnym dwóch stron, bazuje się na porównaniu stosunku posiadanych sił i środków w formie matematycznej. Przyjęta do planowania działań taktycznych *regu-*

ła 3:1 określa minimalną przewagę w potencjale bojowym, która umożliwia uzyskanie powodzenia w walce. Zestawienia liczbowe całkowicie pomijają trudne do zmierzenia czynniki takie jak wiedza, umiejętności i morale żołnierzy. A przecież rezultat walki nie jest tylko pochodną przewagi liczbowej, lecz wyraża się również w doborze odpowiednich sposobów i form walki zbrojnej, umiejętnym wykorzystaniu terenu i zasad sztuki wojennej do osiągnięcia zakładanych celów. W związku z tym jednym z podstawowych zadań stojących przed sztuką wojenną jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak skutecznie przeciwstawić się przewadze liczbowej i technologicznej przeciwnika. Już od zarania historii w wojnie z przeważającym przeciwnikiem unikano frontalnego starcia, bo to groziło szybką klęską lub poniesieniem wielkich strat. Tymczasem powodzenie w starciu z partyzantami siły regularne mogą uzyskać dopiero dysponując przewagą co najmniej 20:1¹.

Taktyka działań nieregularnych przyjmuje charakter krótkotrwałych i zaskakujących starć, ponieważ tylko takie gwarantować będą namiastkę powodzenia w konfrontacji z silniejszym, liczniejszym i bardziej zaawansowanym technicznie przeciwnikiem. Walka sił nieregularnych polega na unikaniu rozstrzygających starć na rzecz nękania wroga i uderzania w jego słabe, wcześniej zdefiniowane strony². W taki sposób siły regularne pozbawiane są swoich największych atutów, które wynikają z możliwości właściwego ugrupowania i zastosowania wypracowanych schematów działania. Dlatego przedmiotem starcia działań nieregularnych nie jest planowe osłabianie całego systemu sił zbrojnych przeciwnika, lecz poszczególnych jego elementów, najbardziej podatnych na oddziaływanie.

Ogólnie panujący pogląd uznaje, że działania nieregularne są domeną Wojsk Obrony Terytorialnej. Mimo to nie wyklucza się prowadzenia tego typu działań przez wojska operacyjne, które w określonych sytuacjach w sposób zamierzony lub wymuszony mogą przejść do działań nieregularnych. Nowo tworzona doktryna dotycząca zasad użycia WOT precyzuje prowadzenie działań niekonwencjonalnych jako jednego z wielu celów działania, ale nie zasadniczego. Termin *działania niekonwencjonalne* we wspomnianej doktrynie zastępuje termin *działania nieregularne* w celu dostosowania terminologii narodowej do terminologii NATO. Natomiast znaczenie definicji oraz wszystkie zapisy dotychczas stosowane do terminu *działania nieregularne* pozostają aktualne.

Współczesne konflikty wskazują również, że działania nieregularne najczęściej prowadzone są w specyficznych środowiskach walki, zwłaszcza w terenach lesistych, górskich i zurbanizowanych. Biorąc pod uwagę fakt, iż *od 1945 roku prowadzenie działań w terenie zabudowanym obej-*

---

¹ J. Marczak, R. Jakubczak, *Działania nieregularne w obronie Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa, 1995, s. 33.

² W. Więcek, *Zwalczanie przeciwnika nieregularnego*, AON, Warszawa, 2010, s. 5.

Teren zurbanizowany środowiskiem działań nieregularnych (niekonwencjonalnych)

*mowało aż 90% ogółu działań militarnych*³, w wielu współczesnych armiach szczególnie nacisk kładzie się na szkolenie do działań właśnie w warunkach miejskich.

Celem artykułu jest **przedstawienie specyfiki prowadzenia działań nieregularnych w terenie zurbanizowanym**. W kontekście tematu i celu artykułu sformułowano główny problem badawczy w postaci następującego pytania: **jak specyfika terenu zurbanizowanego wpływa na prowadzenie działań nieregularnych?**

Na potrzeby artykułu przyjęto hipotezę, że **odpowiednie wykorzystanie specyfiki terenu zurbanizowanego pozwala na zaskoczenie i zniewelowanie przewagi przeciwnika regularnego**.

Osiągnięcie celu oraz rozwiązanie problemu badawczego było możliwe dzięki zastosowaniu metod teoretycznych, takich jak analiza literatury, synteza i wnioskowanie.

Teoretyczne rozważania na temat działań nieregularnych

Działania nieregularne to we współczesnej taktyce termin nienowy. W ostatnich dziesięcioleciach nie skupiano na nim jednak szczególnej uwagi. W sztuce wojennej występuje od dawna i znany jest tam pod nazwą działań partyzanckich lub rebelianckich.

Nazwa *partyzanci* i związane z nimi działania pojawiają się po raz pierwszy w sposób sformalizowany w roku 1595 we Francji, kiedy wydane zostało rozporządzenie wprowadzające do użytku regulamin wyborowych oddziałów, używanych do wypadów i nękania nieprzyjaciela sposobami odbiegającymi od zasad walki regularnej⁴. Przez wieki nazwa działań nieregularnych ewoluowała od wojny partyzanckiej, przez wojnę na tyłach, małą wojnę, działania niekonwencjonalne aż do terrorystycznych i asymetrycznych.

Działania nieregularne szczególnie chętnie wykorzystywały narody walczące o niepodległość i niezawisłość państwową. Do tych narodów należą także Polacy, którzy od początków istnienia swojej państwowości korzystali z różnych odmian tych właśnie działań. Wojna urywcza, podjazdowa czy wojna szarpana to nazwy nadawane przez polskich strategów w różnych okresach dziejów Polski.

Zrozumienie problemu działań nieregularnych wymaga na wstępie wyjaśnienia znaczenia tego pojęcia oraz jego zdefiniowania. Wynika to między innymi z faktu, iż ciągle następujące przewartościowania, zmiany

---

³ G. Sobolewski, *Rola terenu zurbanizowanego we współczesnych operacjach*, AON, Warszawa, 2005, s. 14.

⁴ C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzanckie*, MON, Warszawa, 1975, s. 5.

strukturalne, rozwój środków walki i wymogów przyszłego pola walki sprawia, że nie zawsze jest ono zrozumiałe i jednoznaczne⁵.

Warto prześledzić jak definicja działań nieregularnych ewoluowała na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. W latach sześćdziesiątych XX wieku, działania nieregularne postrzegano jako *działania drobnych grup i niewielkich pododdziałów na zapleczu nieprzyjaciela, podejmowane z inicjatywy dowódców w sytuacjach szczególnych, dla zachowania istnienia i zdolności bojowej*⁶.

Z kolei w latach siedemdziesiątych działania nieregularne utożsamiane były ze *specyficzną formą walki zbrojnej, wyrażającą się w krótkotrwałych i gwałtownych starciach zbrojnych, zasadzkach, napadach i najściach, atakach dywersji i sabotażu w połączeniu z akcjami psychologicznymi w wywiadzie i kontrwywiadzie*⁷.

Bardziej współczesne poglądy na temat działań nieregularnych przedstawia S. Koziej. W jego ujęciu działania nieregularne to *przede wszystkim opór zbrojny na obszarach opanowanych przez przeciwnika. Uczestniczą w nich nie tylko siły zbrojne. Działania nieregularne mogą mieć wymiar taktyczny, operacyjny i strategiczny. Główną treścią tych działań są działania partyzanckie*⁸.

Z kolei płk dr R. Jakubczak proponuje zdefiniowanie działań nieregularnych jako *formy walki zbrojnej polegającej na unikaniu rozstrzygających starć z przeważającymi siłami przeciwnika, zaskakującym atakowaniu słabych miejsc jego ugrupowania bojowego formami umiejętnie wykorzystującymi teren i działającymi na znacznym obszarze*⁹.

Inną definicję podaje podręcznik pt. *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, określając działania nieregularne jako *rodzaj walki prowadzonej w formie działań bojowych zgrupowań taktycznych przygotowanych już w czasie pokoju lub doraźnie w czasie wojny, stosujący specyficzne sposoby walki w celu zwalczania i dezorganizacji działań przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym*¹⁰.

W myśl aktualnych zapisów regulaminowych działania nieregularne to *rodzaj działań bojowych prowadzonych specyficznymi sposobami w ugrupowaniu przeciwnika przez doraźnie tworzone, stosownie do potrzeb i sytuacji, zgrupowania taktyczne*¹¹.

---

⁵ Tamże, s. 5.

⁶ *Działania nieregularne*, podręcznik, MON, Warszawa, 1969, s. 7.

⁷ C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzanckie...*, s. 14.

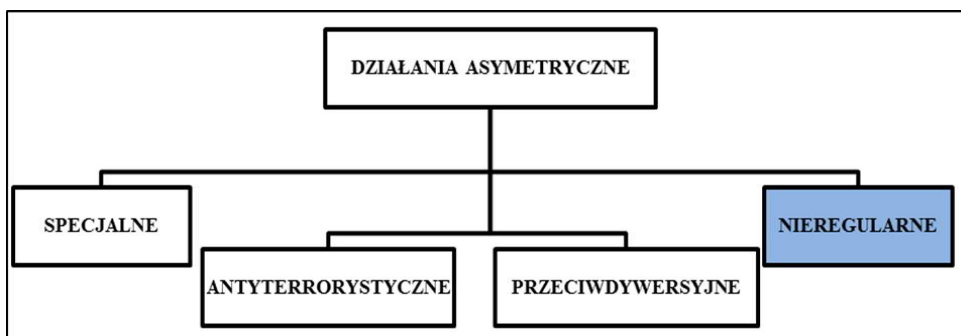
⁸ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa, 1993, s. 21.

⁹ *Działania nieregularne w operacjach na obszarze kraju*, Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa, 1995, s. 30.

¹⁰ M. Huzarski [i in.], *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, AON, Warszawa, 2001, s. 90.

¹¹ *Regulamin działań Wojsk Lądowych*, DWLąd wewn. 115/2008, Warszawa, 2008, s. 241.

Rozważając pojęcie działań nieregularnych, warto zastanowić się nad ich miejscem w klasyfikacji działań taktycznych. *Regulamin działań Wojsk Lądowych* zakwalifikował je do działań asymetrycznych, czyli działań podejmowanych w sytuacji, gdy strona przeciwna nie jest zdefiniowana lub jej zdefiniowanie nie jest wystarczające do zastosowania regularnych form walki. Dotyczy to sytuacji, kiedy przeciwnik znacząco odbiega poziomem technologicznym, kulturowym, a angażowane siły i środki są niewspółmierne do rozmachu prowadzonych działań. Miejsce działań nieregularnych wśród działań asymetrycznym pokazuje rysunek nr 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Regulaminu działań Wojsk Lądowych*.

Rys. 1. Podział działań asymetrycznych

Ostatnia i jednocześnie najbardziej współczesna definicja działań nieregularnych ma związek ze wspomnianym wcześniej regulaminowym podziałem działań asymetrycznych. Charakteryzuje je jako *rodzaj walki wchodzący w skład działań asymetrycznych, których zasadniczą cechą jest stosowanie specyficznych form walki umożliwiających prowadzącym je wojskom zarówno przetrwanie w terenie, będącym pod kontrolą przeciwnika, jak i skuteczne oddziaływanie na jego siły*¹².

Charakterystyka działań nieregularnych

Na podstawie rozważań teoretycznych na temat działań nieregularnych można pokusić się o sprecyzowanie ich istoty, w której uwidaczniają się dwie zasadnicze cechy. Pierwsza cecha to unikanie rozstrzygających starć z silniejszym jakościowo i ilościowo przeciwnikiem, które doprowadziłyby do klęski i poniesienia strat niewspółmiernych do osiągniętych w toku walki korzyści. Druga cecha działań nieregularnych to ciągłe zaskakiwanie przeciwnika atakami w jego słabe punkty, przy maksymalnym wykorzysta-

¹² M. Kubiński [i in.], *Taktyka wojsk lądowych*, podręcznik, AON, Warszawa, 2010, s. 220.

niu dogodnych warunków terenowych. Unikanie rozstrzygających starć pozwala wciągać przeciwnika w głąb bronionego terenu i stwarzać dogodne warunki do wykorzystania zaskoczenia, atakując małymi grupami jego skrzydła i tyły.

Z przytoczonych dwóch charakterystycznych cech wynika specyficzna taktyka działań nieregularnych, polegająca na wykorzystywaniu stosunkowo małych oddziałów i pododdziałów o dużej ruchliwości i manewrowości, które mogą łatwo działać z zaskoczenia, skupiać lub rozpraszać swoje siły, wykonywać krótkotrwałe, lecz gwałtowne uderzenia nawet na przeważające siły przeciwnika i szybko odrywać się od niego w przypadku niekorzystnego rozwoju sytuacji bojowej. Skrytość przygotowania działań, duża ruchliwość oddziałów oraz dobra znajomość terenu i rozmieszczonego w nim przeciwnika, a także odpowiednio zorganizowana współpraca z ludnością, pozwala siłom nieregularnym uzyskiwać sukcesy i jednocześnie unikać starć, grożących poniesieniem większych strat własnych lub rozbiciem oddziałów. Elastyczność działań, unikanie wszelkich szablonowych rozwiązań w starciach zbrojnych, śmiałość i odwaga, a przede wszystkim dążenie do utrzymania inicjatywy we własnych rękach to również elementy taktyki działań nieregularnych¹³.

Prowadząc dalszą analizę taktyki działań nieregularnych, można dostrzec kolejne specyficzne cechy czy atrybuty. Właściwości te są na tyle charakterystyczne, że stanowią swoisty znak rozpoznawczy działań nieregularnych niezależnie od środowiska ich prowadzenia. Należą do nich¹⁴:

- unikanie czołowego, frontalnego starcia z silnym przeciwnikiem;
- działanie na obszarze, a nie wzdłuż linii;
- rozproszenie sił prowadzących działania nieregularne na całym obszarze i koncentracja do wykonania uderzeń lub innych działań;
- ciągły manewr sił w obszarze działania w celu uniknięcia uderzenia przeciwnika lub zajęcia pozycji do uderzeń lub innych działań;
- nieustanne rozpoznawanie przeciwnika, ustalenie jego słabych miejsc (elementów), czekanie na dogodną możliwość do uderzenia na jego siły i środki;
- działanie z zaskoczenia jako reguła;
- każdorazowe wykorzystywanie warunków terenowych do ukrycia się, uniknięcia ataku i uzyskania zaskoczenia;
- krótkotrwałość uderzeń ogniowych lub innych działań w celu uniemożliwienia zorganizowania przez przeciwnika kontrataku;
- ścisła współpraca ze społeczeństwem, jego akceptacja, poparcie i współuczestnictwo w walce z przeciwnikiem poprzez prowadzenie rozpoznania na rzecz sił nieregularnych, zaopatrzenie, obsługę medyczną, praktyczną pomoc w działaniu, zasilanie ludźmi oraz środkami itp.;

---

¹³ C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzanckie...*, s. 16.

¹⁴ J. Marczał, R. Jakubczak, *Działania nieregularne...*, s. 20.

Teren zurbanizowany środowiskiem działań nieregularnych (niekonwencjonalnych)

- długotrwałość działań i systematyczność oddziaływania na przeciwnika w celu osłabienia go lub zniszczenia;
- możliwość prowadzenia przez wszystkie regularne rodzaje sił zbrojnych;
- ciągłe paraliżowanie zdolności ruchu lądowego przeciwnika na obszarze działania;
- niewielka centralizacja dowodzenia i duża autonomiczność działań oddziałów (grup) prowadzących działania nieregularne;
- ciągłe dążenie do posiadania inicjatywy.

Zagłębiając się dalej w przedstawione powyżej właściwości działań nieregularnych, można dostrzec szereg ich zalet. Szczególnie istotne i cenne są¹⁵:

- możliwość skutecznego oddziaływania na przeciwnika przeważającego pod względem liczbowym, sprawnościowym czy technicznym;
- mała możliwość zniszczenia sił prowadzących działania nieregularne przez przeciwnika, dysponującego nawet przygniatającą przewagą;
- ekonomiczność - zadawanie dużych strat przeciwnikowi przy minimalnych własnych i minimalnym zużyciu środków walki;
- brak decydującego wpływu przewagi technicznej i materiałowej przeciwnika na ostateczny rezultat walki;
- prostota sposobów przygotowania i prowadzenia działań nieregularnych umożliwiającą ich szerokie upowszechnianie;
- uniemożliwienie przeciwnikowi trwałego zajęcia i kontrolowania obszaru działań nieregularnych.

Rozważając możliwość prowadzenia działań nieregularnych, należy zdawać sobie sprawę z pewnych niedogodności i ograniczeń, które muszą zostać uwzględnione podczas ich planowania i prowadzenia. Należą do nich między innymi¹⁶:

- brak możliwości utrzymania obiektu (rejonu) lub trwałego przerwania komunikacji - szczególnie tam gdzie przeciwnik skoncentruje swój wysiłek w przeciwdziałaniu temu zjawisku;
- długotrwałość procesu osłabiania (niszczenia) przeciwnika;
- postrzeganie działań nieregularnych za mniej prestiżowe niż działania regularne;
- niska znajomość ich walorów i znaczenia dla rozwoju sztuki wojennej i kształtowania się za ich przyczyną wielu znaczących wydarzeń historycznych również w dziejach naszego narodu.

---

¹⁵ Tamże, s. 21.

¹⁶ Tamże, s. 21.

Wpływ specyficznych właściwości terenu zurbanizowanego na prowadzenie działań bojowych

Specyficzne środowiska walki określa się jako obszar i otoczenie, które ze względu na ukształtowanie i pokrycie terenu oraz warunki klimatyczne i pory doby w istotny sposób wpływają na możliwości przygotowania i prowadzenia walki¹⁷. W dzisiejszych czasach nikt nie poddaje w wątpliwość tezy, iż teren i pogoda mają decydujący wpływ na prowadzenie działań bojowych. Optymalne wykorzystanie właściwości terenu w działaniach może mieć zasadniczy wpływ na jego efekty. Dynamiczny rozwój obszarów zabudowanych jest powodem ciągłych przeobrażeń tego terenu i w połączeniu z jego specyficznymi właściwościami kreuje szereg charakterystycznych cech prowadzenia działań bojowych.

Teren zurbanizowany to wycinek obszaru powierzchni ziemi, którego ponad 50 % pokrycia stanowią miasta, osiedla typu miejskiego (posiadają charakter miejski), obiekty przemysłowe oraz występująca w nich infrastruktura¹⁸.

Różnice wynikające ze struktury, rodzaju, gęstości i wielkości zabudowy, liczby mieszkańców oraz funkcji pełnionych w życiu politycznym, ekonomicznym i kulturowym są cechami charakteryzującymi teren zabudowany i jednocześnie wyznacznikami jego klasyfikacji. Na potrzeby wojskowe rozróżniamy trzy typy terenu zurbanizowanego¹⁹:

- przemysłowy, stanowiący z reguły okręg kopalniano-przemysłowy,
- miejski, którego centrum stanowi najczęściej duże miasto,
- portowy, którego centrum stanowi port lub zespół portów.

Według liczby mieszkańców miasta dzielą się na²⁰:

- wioski, osiedla i małe miasta (5-20 tys. mieszkańców),
- średnie miasta (20-100 tys. mieszkańców),
- duże miasta (100-500 tys. mieszkańców),
- bardzo duże miasta (powyżej 500 tys. mieszkańców).

Inną klasyfikację miast według tego samego kryterium prezentuje Andrzej Łaszczuk. W literaturze USArmy oraz NATO pod pojęciem terenu zurbanizowanego postrzegane są obszary zabudowane w kategoriach²¹:

- wioski (poniżej 3 tys. mieszkańców),
- małe miasta (3 - 20 tys. mieszkańców),
- średnie miasta (20 – 100 tys. mieszkańców),

---

¹⁷ *Regulamin ...*, s. 173.

¹⁸ *Tamże*, s. 174.

¹⁹ A. Bujak, G. Sobolewski, *Teren zabudowany środowiskiem walki XXI wieku*, AON, Warszawa, 2005, s. 50.

²⁰ *Tamże*.

²¹ A. Łaszczuk, *Rola terenu zurbanizowanego we współczesnych operacjach*, Materiały z seminarium naukowego przeprowadzonego w dniu 25.11.2004, AON, Warszawa 2005, s. 23.

- duże miasta (100 – 500 tys. mieszkańców),
- aglomeracje (500 tys. – 1 mln mieszkańców),
- metropolie (1 – 10 mln. mieszkańców),
- megalopolis (powyżej 10 mln. mieszkańców).

Jednym z bardzo ważnych czynników, według którego możemy charakteryzować obszar zabudowany, jest typ zabudowy. Określa on gęstość, typ budynków, ich konstrukcję oraz będącą nieodłącznym elementem tego terenu gęstość zaludnienia. Typ zabudowy będzie miał znaczący wpływ na sposób prowadzenia działań. Od niego zależy ilość i rodzaj wojsk kierowanych do użycia, sposób wsparcia i zabezpieczenia walczących pododdziałów, a także zaopatrzenie ludności cywilnej w podstawowe środki do życia. W polskich miastach można wyróżnić następującą zabudowę²²:

- zwartą (budynki rozstawione bardzo blisko siebie, prawie bez odstępów),
- gęstą (niewielkie odstępów między budynkami),
- luźną (budynki znajdują się w pewnym oddaleniu od siebie),
- rozproszoną (znaczna odległość między budynkami).

Analizując architekturę miast można stwierdzić, iż największe nasycenie budynkami występuje w centrach. Stają się one zasadniczą częścią miasta, a ich rozwój warunkuje rozwój miasta jako całości. Z reguły centra składają się z wielopiętrowych budynków, których wysokość uwarunkowana jest wielkością miasta. Wokół centrów umiejscowione są osiedla mieszkalne zwane *sypialniami miast*. Są to wielopiętrowe i wieloklatkowe budynki mieszkalne, stojące pojedynczo lub zgrupowane w osiedla. Rejony bardziej oddalone od centrum to miejsca o rozrzuconej zabudowie tzw. peryferia. Składają się one z niskich budynków o zabudowie jedno lub kilkurodzinnej. Na obrzeżach miast z reguły występują rejony przemysłowe. Zazwyczaj są to elektrociepłownie, elektrownie, oczyszczalnie oraz fabryki. Zabudowa tych ostatnich charakteryzuje się nieregularnością, dużą liczbą garaży i hangarów. Wszystkie wymienione regiony miasta połączone są siecią dróg, bez której efektywna komunikacja byłaby niemożliwa.

Planując działania bojowe w środowisku miejskim, należy uwzględnić następujące elementy składowe tego środowiska²³:

- nasycenie budynkami (centra miast),
- rejony o wysokiej, wielopiętrowej zabudowie,
- rejony o zabudowie rozrzuconej,
- ciągi handlowe,
- rejony przemysłowe,
- naturalne przeszkody wodne (rzeki, kanały, zbiorniki),
- układ komunikacyjny (drogi, wiadukty, tunele, mosty)
- lotniska, place, parki, stadiony,

---

²² L. Elak, *Taktyczne aspekty terenu w walce*, AON, Warszawa, 2013, s. 115.

²³ A. Bujak, G. Sobolewski, *Terren...*, s. 51.

- infrastruktura podziemia,
- inne ważne obiekty (budynki administracji, szpitale, kliniki).

Inny podział elementów składowych środowiska miejskiego przedstawia rysunek nr 2.

Źródło : opracowanie własne na podstawie: A. Łaszczuk, *Wsparcie geoinformacyjne działań w terenie zurbanizowanym*, Materiały z seminarium naukowego przeprowadzonego w dniu 25.11.2004, AON, Warszawa, 2005, s. 23.

Rys. 2. Elementy składowe miasta

Zgodnie z definicją specyficznych środowisk walki elementy składowe miasta w istotny sposób wpływają na możliwości przygotowania i prowadzenia działań. W terenie zurbanizowanym charakteryzują się one²⁴:

- ograniczonym polem ostrzału i obserwacji;
- korzystnymi warunkami ubezpieczenia, maskowania wojsk i sprzętu, co zwiększa trudności w ocenie sił;
- obniżonymi możliwościami manewru, w szczególności jednostek pancernych, zmechanizowanych oraz zmotoryzowanych;
- większą możliwością przenikania i wykonywania obejść przez wojska obu stron (tym samym zwiększając rangę zaskoczenia w działaniach);
- wymuszoną walką w obszarach o ograniczonych możliwościach pokonywania ich przez sprzęt wojskowy, co zdecydowanie wpływa na możliwości wykorzystania czołgów, BWP oraz KTO w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem;
- koniecznością prowadzenia walki na trzech poziomach: na poziomie ulicy, ponad ziemią (w budynkach i na dachach budynków) oraz pod

²⁴ *Regulamin...*, s. 175.

ziemią (w piwnicach, ciągach kanalizacyjnych i w systemach podziemnych przejść i tuneli);

- walką prowadzoną w bezpośredniej styczności, która wpływa na wzrost podatności pojazdów na zwalczanie ich z bliskiej odległości, ze względu na ograniczone pole manewru;
- obecnością ludności cywilnej oraz obiektów chronionych prawem międzynarodowym, co może znacznie ograniczać działania wojsk;
- wysokim zużyciem amunicji i środków walki;
- trudnościami w dowodzeniu, kierowaniu i łączności; dowodzenie musi być zdecentralizowane.

Prowadząc rozważania nad terenem zabudowanym Andrzej Bujak i Grzegorz Sobolewski w książce *Teren zurbanizowany środowiskiem walki XXI wieku*, oprócz cech wyszczególnianych przez *Regulamin działań Wojsk Lądowych*, podają dodatkowo²⁵:

- konieczność uzyskania pełnej informacji o układzie topograficznym terenu zabudowanego i możliwościach strony przeciwnej;
- intensywne stosowanie broni krótkiego zasięgu i granatów ręcznych;
- prowadzenie walki w zwartych kwartałach;
- istotną rolę inicjatywy i sprawności działań na niższych szczeblach dowodzenia;
- zdecentralizowane użycie wielu rodzajów wojsk, w tym szczególnie czołgów i artylerii do ognia na wprost;
- wykorzystanie większej liczby spieszonych pododdziałów;
- zaangażowanie dużych sił.

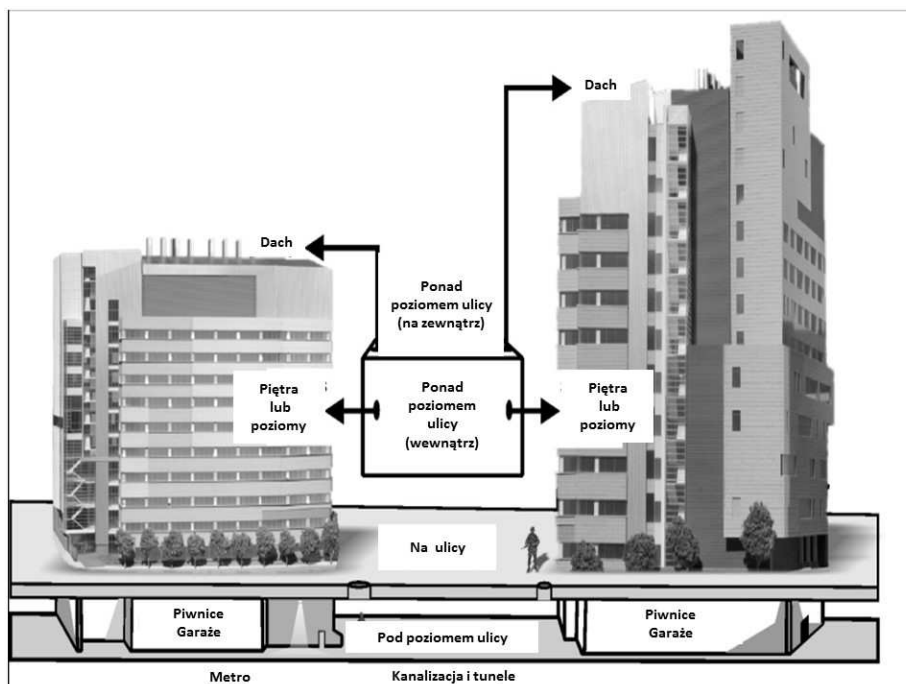
Wszystkie powyższe cechy charakterystyczne mają istotny wpływ na prowadzenie działań, a uwzględnienie ich jest koniecznym warunkiem zapewnienia sobie przewagi i w konsekwencji powodzenia w walce. Jednak analizując powyższe cechy, stwierdzić można, iż dwie z nich charakteryzują się szczególnym wpływem na zmniejszenie możliwości prowadzenia działań regularnych, a jednocześnie na ułatwienie prowadzenia działań nieregularnych.

Pierwszą cechą jest obecność ludności cywilnej na polu walki. Analizując dzisiejsze konflikty zbrojne, należy powiedzieć, że wiele z nich posiada podłoże humanitarne, a zmniejszenie destrukcyjnego oddziaływania walki na ludność cywilną znajdującą się w obszarze działań jest szczególnym zadaniem wojsk. Aby tego dokonać, należy znacząco ograniczyć użycie siły. Ponieważ ewakuacja ludności z zagrożonego obszaru jest mało prawdopodobna, należy wziąć pod uwagę fakt, że wielokrotnie na linii strzału może znaleźć się bezbronna osoba cywilna. Szczególną uwagę zatem trzeba zwrócić na odpowiedni dobór celów oraz środków rażenia. Cele

---

²⁵ A. Bujak, G. Sobolewski, *Teren...*, s. 79.

powinny zostać dokładnie rozpoznane, a ich niszczenie wykonywane być musi za pomocą środków precyzyjnego rażenia lub broni nieśmiercionośnej. Użycie broni o dużej sile rażenia i małej dokładności powinno być w znacznej mierze ograniczone i uzasadnione tylko w szczególnych przypadkach, w których szczegółowo zostaną rozważone skutki tego działania dla ludności cywilnej. Z dużym prawdopodobieństwem efektem działań wojennych w terenie zurbanizowanym będzie znaczne pogorszenie warunków socjalno-bytowych ludności cywilnej. W związku z tym, równoległe z działaniami bojowymi, wojsko powinno prowadzić akcje humanitarne i inne akcje wspierające ludność cywilną, które zapewnią jej dostęp do wody, żywności, schronienia oraz do opieki medycznej w wypadku zagrożenia epidemiologicznego.

Źródło: ATTP 3-06.11 Combined arms operations in urban environment.

Rys. 3. Wielowymiarowość działań w terenie zurbanizowanym

Drugą cechą jest konieczność jednoczesnego prowadzenia działań na trzech poziomach: pod poziomem ulicy, na jej poziomie i nad poziomem ulicy. Ponadto oprócz wymienionych trzech płaszczyzn poziomych należy wspomnieć o dwóch płaszczyznach pionowych: wewnątrz i na zewnątrz budynków. Trudność takiego prowadzenia działań polega na braku możliwości dokładnego ich zaplanowania. Nawet jeżeli jest możliwość prowa-

dzenia obserwacji wzdłuż drogi, to do momentu rozpoczęcia działań bezpośrednich w budynkach i kanałach niezwykle trudno ocenić zagrożenie. Bardzo duże problemy stwarza w czasie działań na wszystkich poziomach koordynacja, ponieważ trudności będzie sprawiało utrzymanie tego samego tempa działań na wszystkich poziomach. Może się zdarzyć, że mimo udanego szturmu na poziomie ulicy, pod powierzchnią to przeciwnik osiągnie powodzenie w walce i wychodząc na poziom ulicy, może ten fakt wykorzystać, zaskakując swoim położeniem. Podobnie jest w płaszczyźnie pionowej. Pododdział może z sukcesem realizować zadania wewnątrz budynku, a na zewnątrz sukces może osiągać przeciwnik. Ta nieprzewidywalna walka, która znacznie ogranicza możliwość centralnego kierowania, wymusza odpowiednie przygotowanie żołnierzy, a zwłaszcza dowódców do jej prowadzenia.

Dokonując dalszej, bardziej szczegółowej analizy wpływu specyficznych właściwości terenu zurbanizowanego na prowadzenie działań bojowych, warto posłużyć się narzędziem przyjętym w NATO do prowadzenia oceny terenu, jakim jest OCOKA.

Obserwacja i pole ognia

Warunki prowadzenia obserwacji w terenie zabudowanym są bardzo ograniczone. Jest ona praktycznie możliwa tylko wzdłuż głównych dróg, a w innych przypadkach tylko na zasięg rozmieszczenia budynków. Sektor obserwacji jest bardzo wąski, dlatego należy zwiększyć liczbę posterunków obserwacyjnych, które dla zapewnienia maksymalnego zasięgu powinny być rozmieszczone na dachach budynków rozlokowanych wzdłuż dróg. Wykorzystanie technicznych środków prowadzenia obserwacji (bezzałogowe środki rozpoznawcze, radary, śmigłowce) podniesie skuteczność, lecz w głównej mierze będzie ograniczone do linii szlaków komunikacyjnych.

Możliwość prowadzenia ognia ograniczają te same prawidłowości, które limitują obserwację. W terenie zurbanizowanym następuje skrócenie odległości między walczącymi pododdziałami. Ogień bezpośredni może być prowadzony wzdłuż lub w poprzek dróg, z budynku do budynku. Małe odległości między zabudowaniami ograniczają możliwości użycia głównego uzbrojenia wozów bojowych, czyli ich największego atutu. Możliwości prowadzenia ognia pośredniego są również ograniczone ze względu na szeroko występujące pola martwe i zakryte.

Warunki ukrycia i maskowania

Teren zabudowany stwarza dogodne warunki do ukrycia i maskowania. Wspomniana wcześniej infrastruktura tworzy niezliczoną ilość pól martwych i zakrytych, które zapewniają nieograniczone możliwości ukrycia zarówno przed obserwacją optyczną, elektroniczną, jak i ogniem pośrednim oraz bezpośrednim. Odpowiednio dobrana droga w stosunku do położenia przeciwnika pozwala również całkowicie zamaskować przemiesz-

czenie lub manewry wykonywane w toku prowadzenia działań na wszystkich poziomach. Poziom ochrony może być jeszcze podwyższony przez zastosowanie kamuflażu, sztucznie wytworzonych dymów, zasłon termicznych oraz środków pozorujących istnienie realnych obiektów. Ponadto obecność ludności cywilnej dodatkowo podnosi możliwości maskowania w sytuacji działania żołnierzy bez munduru.

Przeszkody terenowe (naturalne, sztuczne)

Analizując teren zurbanizowany, można stwierdzić, iż już sam w sobie jest on przeszkodą. Przeszkodami terenowymi będą głównie obiekty naturalne, takie jak rzeki, jeziora, kanały, groble, parki, wzniesienia terenowe. Z reguły w miastach dąży się do maksymalnego udroźnienia ruchu, w związku z czym trudno wskazać przeszkody sztuczne, które w znaczący sposób wpływałyby na działania wojsk. Istotnym ograniczeniem może być natomiast szerokość ulic, która będzie determinowała możliwości przemieszczania. Przeszkody sztuczne będą więc prawdopodobnie tylko dziełem wojsk w czasie przygotowania terenu do prowadzenia działań. Zostaną skoncentrowane głównie na drogach i utrudnieniu ruchu oraz manewru. Z czasem, działania wojenne doprowadzą do powstania rumowisk, gruzowisk i barykad, których usunięcie będzie wymagało użycia maszyn inżynierskich.

Teren kluczowy

Terenami kluczowymi będą wszelkie obiekty i obszary, których wykorzystanie zapewni przewagę i powodzenie w walce. W obszarze odpowiedzialności należy wyłonić takie rejony, których kontrolowanie i obrona umożliwiają narzucenie przeciwnikowi inicjatywy lub zaskoczenia go. W środowisku miejskim mogą to być:

- obiekty, budynki, które zapewniają dogodny warunki do prowadzenia obserwacji i ognia;
- obszary, które pozwalają rozmieścić i skutecznie wykorzystać różne rodzaje uzbrojenia; rozmieszczenie artylerii w obszarach zielonych, parkach znacznie zwiększy jej możliwości oddziaływania ogniowego;
- drogi, rejony, obszary umożliwiające dogodny przemieszczanie lub przeciwnie obszary, które utrudniają i kanalizują ruch przeciwnika.

Drogi podejścia i manewru

Teren używany przez pododdziały do przemieszczania się i manewru stanowi niewielki ułamek ogólnej powierzchni obszaru działań, a w przypadku terenu zabudowanego jest on szczególnie mały. W związku z brakiem możliwości przemieszczania się na przełaj, kluczowego znaczenia nabierają drogi. Szczególne znaczenie mają drogi tranzytowe, które zapewniają możliwość swobodnego ruchu pomiędzy poszczególnymi częściami miasta i które jednocześnie wyznaczają zasadnicze kierunki działania wojsk. Ich monitorowanie jest warunkiem kontrolowania obszaru przy-

ległego, natomiast ich zniszczenie w zasadniczy sposób wpływa na możliwości prowadzenia skutecznego manewru.

Rozpatrując wszystkie wymienione powyżej cechy środowiska zurbanizowanego i ich wpływ na prowadzenie działań, należy podkreślić, iż w tym terenie niezwykle trudno prowadzić działania wojenne. Charakterystyczna infrastruktura wraz ze wszystkimi jej różnorodnymi elementami składowymi wprowadza znaczące ograniczenia do prowadzenia działań bojowych. Potrzeba walki na trzech poziomach, pod ulicą, na ulicy i nad jej powierzchnią wymusza na uczestnikach specjalistyczne wyszkolenie oraz stosowanie specyficznej taktyki. W warunkach, które ograniczają prowadzenie walki regularnej, znakomicie powinny realizować swoje zadania siły nieregularne, mogące maksymalnie wykorzystać każde utrudnienie, jakie dla sił regularnych stwarza teren. Jeżeli dodatkowo pododdział będzie odpowiednio wyszkolony, wyposażony i przejdzie do działań nieregularnych w sposób zamierzony, to może osiągnąć znaczące sukcesy w walce z przeciwnikiem.

Analizując przedstawione dotychczas treści, sprecyzować można szereg wniosków wynikających z charakterystyki obszaru miejskiego oraz wpływu jego specyficznych cech na możliwości prowadzenia działań bojowych, a zwłaszcza działań nieregularnych. Wynika z nich, że:

- szczegółowa znajomość rejonu zabudowanego zapewnia przewagę siłom nieregularnym, dzięki której łatwiej zaskakiwać przeciwnika i wprowadzać go w błąd;
- rejon zabudowany zapewnia siłom nieregularnym doskonałą ochronę przed obserwacją i ostrzałem;
- potrzeba zdobywania każdego budynku, kwartału sprawia, że tempo natarcia przeciwnika w terenie zurbanizowanym jest zdecydowanie wolniejsze;
- możliwości manewrowe przeciwnika są ograniczone i mogą w bardzo łatwy sposób zostać zakłócone, a postępujące zniszczenie terenu w trakcie trwania walk jeszcze bardziej ogranicza możliwości ruchu;
- istnieje ograniczona możliwość wsparcia ogniowego artylerii oraz użycia dział wozów bojowych;
- walka prowadzona o każdy budynek i kwartał wymaga zaangażowania znacznej ilości sił i środków przeciwnika;
- w terenie zurbanizowanym następuje zdecydowane skrócenie dystansu między walczącymi siłami, w związku z tym szerokie zastosowanie ma broń o krótkim zasięgu, co zmniejsza przewagę przeciwnika;
- charakter działań na trzech poziomach oraz ograniczenia łączności wymuszają decentralizację działań;
- charakterystyka terenu zabudowanego oraz obecność ludności cywilnej ogranicza użycie broni o dużej sile rażenia;

- istnieje możliwość szybkiego przystosowania budynków do obrony przez siły nieregularne;
- istnieje możliwość przemieszczania się sił nieregularnych kanałami, przez okna budynków, przez wyrwy w ścianach i piwnice;
- istnieje możliwość występowania pożarów budynków w wyniku działań wojennych lub umyślnych podpałek;
- następuje zwiększone wyczerpanie fizyczne i psychiczne żołnierzy.

Taktyka działań nieregularnych w mieście

Warunki prowadzenia działań nieregularnych w mieście znacząco różnią się od prowadzenia działań regularnych. Działania prowadzone mogą być w otoczeniu przeważających sił przeciwnika, w warunkach ciągłego zagrożenia jego atakiem i możliwością wykrycia. W niesprzyjających okolicznościach mogą być również prowadzone w warunkach całkowitej izolacji od wojsk własnych, co uniemożliwia otrzymanie pomocy i wsparcia. W takiej sytuacji podstawowe rodzaje działań taktycznych stosowane przez wojska regularne nie znajdują zastosowania. Konieczne jest zastosowanie specyficznej taktyki, która w najwyższym stopniu wykorzysta warunki terenowe i specyfikę środowiska oraz uwzględni ilość sił przeciwnika w danym obszarze, oddalenie od wojsk własnych oraz charakter działań, jakie one prowadzą.

W prowadzeniu działań regularnych niezmiernie ważnym elementem jest nawiązanie współdziałania, czyli zintegrowanie wysiłku różnych elementów ugrupowania bojowego dla optymalnego wykonania wspólnego zadania. Podobnie jest w działaniach nieregularnych, w ramach których współdziałanie nawiązuje się w czterech płaszczyznach²⁶:

- z ludnością cywilną;
- z innymi oddziałami prowadzącymi działania nieregularne, jeżeli takie istnieją;
- z niezbrojnymi organami walki z przeciwnikiem, takimi jak wywiad, kontrwywiad czy organizacje społeczne;
- z własnymi wojskami regularnymi, jeżeli te prowadzą działania w rejonie.

Na szczególną uwagę wśród wymienionych płaszczyzn zasługuje ludność cywilna. W terenie zurbanizowanym odpowiednio zorganizowana współpraca z ludnością cywilną jest niezmiernie ważnym czynnikiem pomagającym i znacznie ułatwiającym prowadzenie działań nieregularnych.

Miejscowa ludność może zaopatrywać żołnierzy w żywność i inne materiały przedłużające możliwość działania w rejonie. Może dostarczać łącz-

---

²⁶ C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzanckie...*, s. 101.

ników, przewodników, a także środków transportu, służących do przemieszczania się przed atakami oraz rozproszenia po akcji. Ludność cywilna jest w stanie organizować kanały łączności, a także punkty i skrzynki kontaktowe, ukryte punkty i skrzynki z wyposażeniem, nie wspominając już o pomocy medycznej i zapewnieniu ukrycia. Przy właściwie zorganizowanej współpracy, żołnierze mogą również korzystać z pomocy przy wykonywaniu działań bojowych. W tej sytuacji nieopisane będą korzyści z cywilnego rozpoznania wojsk przeciwnika, dróg podejścia, obiektów ataku. W czasie trwania działań ludność cywilna może zapewnić pomoc w realizacji ubezpieczenia i ostrzegania o ruchach przeciwnika, a w ostateczności również odwrócić jego uwagę przez zorganizowane działanie²⁷. Niezmiernie ważnym aspektem jest również możliwość wykorzystania doskonałej znajomości terenu, zwłaszcza tak trudnego jak teren zurbanizowany. Miejscowa ludność będzie znakomicie znała sposoby przemieszczania się po kanałach, osłoniętych ulicach, wąskich przejściach między budynkami, czyli po każdym z trzech poziomów prowadzenia walki, a także między nimi. Jednak wszechstronne wykorzystanie ludności cywilnej spowoduje również potrzebę jej wzmożonej ochrony i obrony przed przeciwnikiem, który, orientując się w sytuacji, może zastosować represje i akty terroru. Dlatego ważne jest wyważone korzystanie z usług cywilnych, aby uniknąć niepotrzebnych ofiar.

Oczywiście warunkiem koniecznym powyższej owocnej współpracy jest konieczność znajdowania się na własnym terytorium. W takich warunkach działań będą Wojska Obrony Terytorialnej. Prawdopodobnie w odmiennych warunkach, bo na terytorium przeciwnika swoje zadania będą realizowały Siły Specjalne. Nie tylko nie będą miały możliwości skorzystania z zasobów ludności cywilnej, lecz będą musiały jej za wszelką cenę unikać. Doskonałym przykładem takiej sytuacji są działania wojsk amerykańskich w Mogadiszu w 1993 roku. Amerykanie pozbawieni przewagi, jaką dawała im noc, nie byli w stanie przeciwstawić się dobrze zorganizowanym i doskonale znającym miasto partyzantom. Na placu boju przebywały tłumy ludności cywilnej, która również na bieżąco wskazywała bojownikom położenie amerykańskich żołnierzy. W efekcie tych działań najbardziej zaawansowana wówczas machina wojenna, jaką były siły amerykańskie, poniosła klęskę w starciu z somalijskimi partyzantami.

Walka w działaniach nieregularnych powinna być prowadzona bezwzględnie i przy każdej nadarzającej się sytuacji. Musi być ona nastawiona na obniżanie potencjału bojowego oraz moralnego przeciwnika. Podstawą jest aktywne rozpoznanie, umiejętne wykorzystanie terenu oraz wykorzystanie wszystkich sprzyjających warunków do ataku. Zasadą nadrzędną jest pewne i zdecydowane uderzenie w słaby punkt przeciwnika w miejscu

---

²⁷ Tamże, s. 104.

i czasie najmniej przez niego oczekiwanym. Typowymi formami taktyki działań nieregularnych mogą być²⁸:

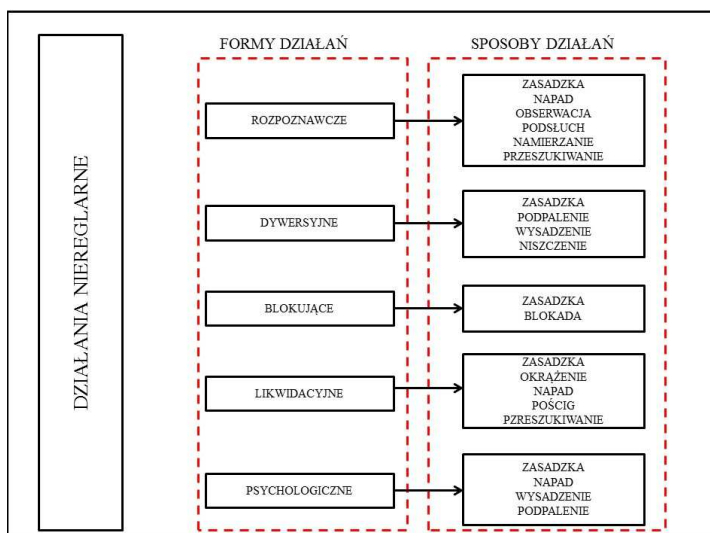
- rozpoznanie,
- dywersja,
- blokowanie,
- likwidacja,
- działania psychologiczne.

Taktyka prowadzenia działań nieregularnych jest taktyką agresywną, czyli ofensywną. Z pięciu wymienionych form prowadzenia działań nieregularnych aż cztery mają charakter ofensywny, a jedna – blokowanie – defensywny. Jednak wspomniane blokowanie nie jest działaniem trwałym, a jedynie przejściowym, wymuszonym określoną sytuacją, jaką może być zyskanie czasu na rozproszenie. Zasadnicze sposoby prowadzenia działań zostały przedstawione na rysunku 4. W swej istocie są one podobne do metod stosowanych przez grupy specjalne. Potencjał bojowy sił nieregularnych nie jest w stanie przeciwstawić się sile ognia regularnego przeciwnika, dlatego taktyka działań nieregularnych w mieście powinna polegać na skrytym podejściu, zdecydowanym ataku i szybkim rozproszeniu, dzięki czemu pododdział będzie mógł zachować swoje siły. Paradoksem w tej sytuacji jest, że to słabszy atakuje silniejszego. Jednak w tej nietypowej sytuacji słabszy może uniknąć strat, a nawet zadać je silniejszemu, jeżeli w umiejętny sposób stworzy sobie przewagę i wykorzysta ją²⁹. Mówiąc o przewadze, należy zaznaczyć, iż jest ona uważana za centralny punkt sztuki wojennej, a dążenie do jej uzyskania, utrzymania i wykorzystania jest istotą stosowania wszystkich zasad.

---

²⁸ *Regulamin ...*, s. 243.

²⁹ L. Elak, A. Michalak, *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, Bellona, nr 2/2014, Warszawa, 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z. Ścibiorek, R. Chrobak, *Działania nieregularne w operacjach na obszarze kraju*, AON, Warszawa, 1994, zał. 3.

Rys. 4. Formy i sposoby działań nieregularnych

Zagłębiając się dalej w zasady prowadzenia działań nieregularnych, można stwierdzić, że istnieje kilka różnych zestawów zasad przytaczanych przez teoretyków. Analizując je dokładniej, dochodzi się do wniosku, że pomimo różnego nazewnictwa ich podstawą jest:

- zaskoczenie,
- znajomość terenu,
- mobilność i szybkość,
- rozpoznanie,
- skrytość.

Aby zrekompensovować sobie niedostatki sił i środków, siły nieregularne szeroko stosują zaskoczenie. Polega ono na wykonywaniu uderzeń w najmniej spodziewanym czasie i miejscu oraz na systematycznej zmianie sposobów i metod przeprowadzania ataków. W ten sposób przeciwnik nie ma możliwości wypracowania sobie sposobów skutecznej reakcji. Zaskoczony, wpada w zamieszanie i staje się bardziej podatny na dalsze straty. Efektywne zaskoczenie oparte jest na czterech zasadniczych wymogach³⁰:

- znajomości sytuacji przeciwnika, którego zamierzamy atakować, dzięki środkom precyzyjnej informacji i drobiazgowej obserwacji, podczas gdy przeciwnik nic nie wie o atakujących;

³⁰ C. Marighella, *Mini-podręcznik partyzanta miejskiego*, 1969, s. 8.

- znajomości potencjału bojowego przeciwnika, podczas gdy przeciwnik nie zna naszego;
- ataku z zaskoczenia, który zachowuje siły atakującego, podczas kiedy przeciwnik nie jest w stanie działać w ten sam sposób;
- precyzyjnym określeniu czasu, miejsca, celów i długości ataku.

Najlepszym sprzymierzeńcem działań nieregularnych jest teren. Mając teren za sojusznika, żołnierze muszą wiedzieć jak wykorzystać jego nierówności, wysokie i niskie punkty, nieregularności, stałe i tajne przejścia, wąskie uliczki, budynki, kanały, zarośla i wiele innych, do uzyskania korzyści w akcjach zbrojnych, ucieczkach, odwrotach i do ukrycia. Wszelkie miejsca wąskie, nie do przejścia, remontowane i zamknięte ulice, wejścia i wyjścia z tuneli, zmieniająca się sygnalizacja świetlna, miejsca łatwe do zamknięcia i obserwacji muszą być znane i dogłębnie zbadane w celu uniknięcia błędów. Siły nieregularne muszą dokładnie wiedzieć, jak mają się rozproszyć, aby pozostawić w tyle oszołomionego po ataku przeciwnika w terenie mu nieznanym. Znajomość miasta pozwala na swobodne przemieszczanie się różnymi środkami transportu i uniknięcie zaskoczenia. Logika wskazuje, że z punktu widzenia znajomości terenu, choć nie tylko, najlepiej do działań nieregularnych w mieście nadają się pododdziały WOT. Istota ich działania sprowadza się do operowania w Stałych Rejonach Odpowiedzialności (SRO), czyli w terenie rozpoznanym, gdzie znają każdy zakątek i wiedzą jak go wykorzystać do stworzenia sobie przewagi. Żołnierze WOT są zaznajomieni z ludnością cywilną, organizacjami społecznymi, z którymi już od dnia rozpoczęcia działań mogliby efektywnie współpracować.

Mobilność, albo inaczej ujmując zdolność do szybkiej zmiany rejonu w każdych warunkach terenowych, jest bardzo ważnym determinantem prowadzenia działań nieregularnych. Jednak jej osiągnięcie w terenie zbudowanym stanowi poważny problem. Po pierwsze, teren będzie dyktował możliwości użycia danego rodzaju sprzętu. Może to być samochód, motocykl, rower, a w określonych przypadkach optymalny będzie transport pieszy. Po drugie, ze względów maskowania i ochrony preferowane są pojazdy cywilne, ewentualnie przemalowane pojazdy wojskowe, które nie wyróżniałyby się w ruchu ulicznym.

Aby zapewnić sobie wymaganą mobilność i szybkość, siły nieregularne potrzebują:

- środków transportu (samochód, motocykl, rower),
- znajomości terenu,
- zakłócenia i ograniczenia mobilności przeciwnika,
- lekkiej broni.

Po sprawnie i szybko przeprowadzonym ataku siły nieregularne mają bardzo ograniczony czas na wycofanie się i uniknięcie pościgu. Żołnierze

muszą bardzo dokładnie znać drogę odwrotu i działać zgodnie z zaplanowanym reżimem czasowym, aby uchronić się od wjazdu w ulicę bez wyjścia, utknięcia w korku lub na czerwonym świetle. W tej sytuacji przeciwnik nie musi znać terenu, gdyż podąża za uciekającymi. Szybkość i kluczenie od zakrętu do zakrętu pozwala zerwać kontakt wzrokowy z przeciwnikiem i w konsekwencji zakończyć pościg. Część sił, które nie biorą udziału w ataku, może być wykorzystana do osłony odwrotu i wprowadzenia zakłóceń do pościgu przeciwnika. Mogą innymi, nieoznaczonymi pojazdami zagradzać drogę pojazdom przeciwnika pod pozorem przypadkowego, nieświadomego działania. Mogą blokować drogi zwalonymi drzewami, słupami, fałszywymi znakami drogowymi, objazdami i innymi zmyślnymi sposobami, a także umieszczać na drodze pościgu miny, improwizowane ładunki wybuchowe, rzucać granatami i *koktajlami Mołotowa* z okien i dachów budynków, a nawet z chodników. Ilość możliwości w tym względzie jest ograniczona tylko inwencją twórczą żołnierzy. Inną sytuacją może być zaplanowane wycofanie i wciągnięcie przeciwnika w zasadzkę. Wtedy uzbrojone grupy będą niszczyć przeciwnika z broni ciężkiej, granatników czy korzystać ze wsparcia artyleryjskiego lub przeciwlotniczego w wypadku zaangażowania przez przeciwnika do pościgu środków napadu powietrznego.

Pojęcie szybkości w tej zasadzie można rozumieć dwojako. Z jednej strony, w powiązaniu z mobilnością, chodzi o szybkość przemieszczania się po ulicach miasta, a z drugiej – oznacza krótkotrwałość ataku, czyli jego szybkie wykonanie, które w terenie zurbanizowanym uzyskuje się przez³¹:

- rozpoczęcie działań w niewielkiej odległości;
- wykonanie gwałtownego, zaskakującego uderzenia i utrzymanie inicjatywy;
- sprawne wykonanie zadań przez poszczególnych żołnierzy;
- stosowanie prostego manewru;
- operatywne, osobiste kierowanie działaniami przez dowódcę;
- zorganizowane i sprawne wycofanie i rozproszenie.

Wspomniana szybkość, nie może być jednak kojarzona z szybkim planowaniem działań. Podstawową zasadą powinno tu być unikanie pośpiechu. Jednak, żeby dowódca mógł rozpocząć planowanie akcji, musi posiadać odpowiednią ilość informacji rozpoznawczych. W terenie zurbanizowanym, w którym ludność cywilna sprzyja siłom nieregularnym, pozyskiwanie informacji jest bardzo łatwe. Przeciwnik jest cały czas obserwowany przez miejscową ludność, ale nie wie, kto przekazuje informacje siłom nieregularnym. Operatywny dowódca powinien stworzyć sobie sieć rozpoznawczą, sieć wywiadu, aby mieć aktualne wiadomości o położeniu prze-

---

³¹ C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzancki...*, s. 51.

ciwnika, jego planach, wyposażeniu i uzbrojeniu oraz sieć kontrwywiadu, aby skutecznie przeciwstawiać się próbom infiltracji przeciwnika. Również sami żołnierze wmieszani w tłum ludności cywilnej mogą pozyskiwać informacje przez obserwację, śledzenie, rozpoznanie czy badanie terenu. W terenie zurbanizowanym, gdzie zawsze można schować się za rogiem budynku, możliwości rozpoznania są nieograniczone. Całkiem inna sytuacja ma miejsce, kiedy siły nieregularne muszą działać we wrogo nastawionym mieście. Wtedy podstawą staje się wzorowe maskowanie i znajomość języka, aby nie wyróżniać się w tłumie ludzi w czasie prowadzenia rozpoznania terenu czy obiektu przyszłych działań. Odpowiednie zasoby finansowe pozwolą na wynajmowanie pokoi, z których okien można prowadzić obserwację przeciwnika, podglądać sposoby jego działania i znajdować jego słabe punkty.

Pododdział prowadzący działania nieregularne w mieście musi działać skrycie, bez ujawniania swojej obecności oraz przygotowywanych i realizowanych akcji. Przemieszczenie sił trzeba prowadzić zwykle nocą, a jeżeli zachodzi konieczność ruchu w dzień, powinno przebiegać przez pola zakryte i martwe. Wszelkie użytkowane obiekty nie powinny się odróżniać od otoczenia. Tylko skryte przemieszczenie, odporne na środki rozpoznawcze przeciwnika może prowadzić do zaskoczenia. Skrytość działań może być osiągnięta poprzez należyte maskowanie, a zwłaszcza przystosowanie wyglądu zewnętrznego żołnierzy do otoczenia i środowiska działań. Przede wszystkim należy eliminować wszelkie cechy demaskujące, a niestety mundur wojskowy, wojskowe pojazdy w terenie zurbanizowanym są łatwe do zidentyfikowania³².

Cechą charakterystyczną prowadzenia działań w mieście, która nie występuje w innych specyficznych środowiskach walki, jest wielowymiarowość, czyli przymus prowadzenia walki na trzech poziomach: na ulicy, nad i pod powierzchnią ulicy. Cecha ta w znaczący sposób wpływa na ułatwienie prowadzenia działań nieregularnych i osiągnięcie zakładanych przez te działania zadań i celów.

W większych miastach podziemna infrastruktura zawiera garaże, tunele, podziemne przejścia, kanały ściekowe czy linie metra. Nawet w mniejszych miastach rozbudowana sieć kanałów ściekowych i burzowych pozwala poruszać się żołnierzom poniżej poziomu ulicy. Zapewnia to atakującym siłom nieregularnym zakryte i zamaskowane przejście przez teren zurbanizowany. Atakujący mogą skupić uwagę przeciwnika na prowadzeniu działań na poziomie ulicy, podczas gdy małe grupy mogą kanałami przenikać na tyły przeciwnika, aby zadawać mu straty lub zmusić go do zaangażowania sił do walki na dwóch poziomach. Jednak pomimo niewątpliwych zalet, wykorzystanie poziomu pod ulicą wiąże się z określonymi

---

³² Tamże, s. 47.

trudnościami, a jego użytkownicy oprócz doświadczenia muszą posiadać odpowiednie wyposażenie. Mapy tuneli, latarki, środki do oznaczania kierunków przemieszczania i wykonywania znaków rozpoznawczych, maski przeciwgazowe, sprzęt do rozminowania oraz odpowiednio przygotowane obuwie to niezbędny ekwipunek. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na występowanie naturalnych gazów wydzielanych wewnątrz kanalizacji ściekowej, których wdychanie może doprowadzić do duszności, nudności i omdleń. W takim przypadku pododdział musi się natychmiast wycofać. Również samo prowadzenie walki pod poziomem ulicy będzie bardzo ograniczone, głównie ze względu na klaustrofobiczny charakter podziemi. Strzały z broni w takich warunkach są bardzo głośne, co może prowadzić do uszkodzeń słuchu żołnierzy, a rykoszetujące od ścian pociski mogą zadawać nieprzewidywalne straty. Dlatego ten poziom będzie wykorzystywany głównie do przemieszczania się i zaskakiwania przeciwnika poprzez wychodzenie w miejscach nieoczekiwanych.

Poziom ulicy to potencjalny teren walki bezpośredniej. Siły nieregularne będą tu prowadzić działania zmierzające do zaskoczenia przeciwnika. Poziom ulicy umożliwi siłom nieregularnym prowadzenie ognia w kierunku sił regularnych na wiele sposobów. Okna budynków można zamienić w stanowiska ogniowe, które zapewniają duży kąt ostrzału i umożliwiają łatwe podejście przeciwnika. Dodatkowo można przygotować otwory strzelnicze i wykorzystać wytworzone przez wybuch wyrwy w ścianach. Każde stanowisko ogniowe powinno być odpowiednio wzmocnione deskami i zamaskowane. W tak przygotowanych stanowiskach, pięciu czy sześciu żołnierzy, poprzez kolejną zmianę stanowisk ogniowych, może skutecznie bronić wielopiętrowego budynku. Ogień krzyżowy prowadzony z kilku pięter w jednym czasie jest najgroźniejszy dla przeciwnika znajdującego się na ulicy i uniemożliwia mu skuteczną odpowiedź ogniem. Słaby ogień od czoła a silny ze skrzydeł spowoduje, że przeciwnik będzie parł do przodu i wpadał w gotowy worek ogniowy. Stanowiska ogniowe można również rozbudowywać wewnątrz budynków, stosując worki z piaskiem lub gruz i resztki ze zniszczonych ścian. Jeden żołnierz w dobrze przygotowanym i ulokowanym stanowisku ogniowym, strzelając wzdłuż długiego korytarza, może skutecznie blokować wejście większych sił przeciwnika na piętro budynku.

Na poziomie ulicy lokuje się również siły i środki wsparcia ogniowego. Na wszelkiego rodzaju placach, parkingach czy w parkach rozmieszcza się artylerię, która może razić przeciwnika. Ze względu na wysoki tor lotu pocisku oraz rozmiary, łatwość transportu i ukrycia, szeroko wykorzystywane są moździerze. Nawet niezbyt celny ogień artylerii może wprowadzić chaos w szeregach przeciwnika i ułatwić wykonanie zadania siłom w bezpośredniej styczności, które schowane za oknami nie będą narażone na

odłamki pocisków artyleryjskich i kruszonego betonu tak jak siły przeciwnika.

Jednocześnie w trakcie trwania walk na poziomie ulicy i wewnątrz budynków siły nieregularne mogą prowadzić ogień z dachów, gdzie zostaną rozmieszczeni strzelcy wyborowi i żołnierze z granatnikami czy przenośnymi zestawami przeciwlotniczymi, ukryci za kominami budynków lub innymi elementami konstrukcyjnymi dachu. Szczególnie skuteczny będzie ogień z granatników. Strzelając z góry, można w łatwy sposób eliminować opancerzone wozy bojowe, których pancierz jest najcieńszy od góry. Równie skutecznie z poziomu dachu można niszczyć środki napadu powietrznego przeciwnika, nie tylko za pomocą środków przeciwlotniczych, lecz także z broni maszynowej czy granatników.

Podsumowanie

Działania nieregularne, chociaż nie są nowym sposobem działań, uzyskały już wysokie miejsce we współczesnej sztuce wojennej, gdyż potwierdziły swoją skuteczność zarówno w warunkach istnienia frontu wojsk regularnych, jak i w warunkach jego głębokiego zaplecza lub okupacji. Warto więc zwrócić uwagę na teoretyczne aspekty prowadzenia działań nieregularnych, ponieważ mogą one być jednym z szeroko stosowanych sposobów prowadzenia działań w hipotetycznej przyszłej wojnie³³.

Kompletne wykorzystanie specyficznych właściwości terenu zurbanizowanego znacząco wpływa na odniesienie sukcesu w prowadzeniu działań nieregularnych. Różnorodność występującej infrastruktury wraz z odpowiednim planowaniem stwarza nieograniczone możliwości ciągłego zaskakiwania przeciwnika. Kanały miejskie muszą być wykorzystywane do skrytego przemieszczania przed walką i po niej, okna budynków i dachy do tworzenia ufortyfikowanych stanowisk ogniowych, drzewa i słupy do tworzenia barykad, a miejscowa ludność jako pomoc w rozpoznaniu i zabezpieczeniu logistycznym.

Miasto jako środowisko działań wywiera ogromny wpływ na sposób przygotowania, organizowania i prowadzenia działań nieregularnych. Analizując przedstawione w artykule treści, można pokusić się o sformułowanie ogólnych twierdzeń dotyczących tematu w postaci następujących wniosków:

- specyfika terenu zurbanizowanego sprzyja prowadzeniu działań nieregularnych. Jego specyficzne cechy pozwalają efektywnie wykorzystać charakterystyczną taktykę działań nieregularnych i osiągnąć stawiane przed działaniami cele;

---

³³C. Kurowski, B. Woźniecki, *Działania partyzanckie...*, s. 8.

Teren zurbanizowany środowiskiem działań nieregularnych (niekonwencjonalnych)

- prowadzenie działań nieregularnych w terenie zurbanizowanym pozwala zredukować różnice potencjałów pomiędzy stronami, a przewaga ilościowa i jakościowa przestaje mieć zasadnicze znaczenie;
- miejsce prowadzenia działań nieregularnych, a zwłaszcza przychylność lub nieprzychylność miejscowej ludności, ma zasadniczy wpływ na sposób i efektywność prowadzenia działań nieregularnych w mieście;
- rozpoznanie oraz zabezpieczenie logistyczne to najważniejsze elementy wsparcia i zabezpieczenia działań nieregularnych, bez których ich prowadzenie pozbawione byłoby skuteczności;
- wartość bojowa oraz brak doświadczenia pododdziałów przechodzących do wymuszonych działań nieregularnych w mieście sprawia, iż rozmach działań będzie nastawiony tylko na przetrwanie wojsk, a nie na osiągnięcie celów operacyjnych. Tylko odpowiednio przygotowany, wyposażony i zorganizowany pododdział może skutecznie prowadzić działania nieregularne nastawione na obniżanie potencjału bojowego przeciwnika i tym samym osiągnięcie celów militarnych;
- skuteczność działań nieregularnych dotyczy nie tylko efektu w postaci fizycznej. Znacząco wpływają one na psychikę przeciwnika. Ciągłe zagrożenie zaskakującym atakiem obniża jego morale i chęć walki;
- zaskoczenie, szybkość, skrytość i mobilność to najważniejsze zasady prowadzenia skutecznych działań nieregularnych w mieście;
- jednoczesne wykorzystanie trzech poziomów prowadzenia działań w terenie zurbanizowanym oraz działania według schematu: rozpoznanie - koncentracja - zaskoczenie - akcja - rozproszenie, jest gwarantem zachowania inicjatywy w działaniach i osiągnięciu celów walki przy minimalnych stratach.

BIBLIOGRAFIA

1. *ATTP 3-06.11 Combined arms operations in urban environment*, 2011.
2. Bujak Andrzej, Sobolewski Grzegorz, *Teren zabudowany środowiskiem walki XXI wieku*, AON, Warszawa, 2005.
3. *Działania nieregularne*, podręcznik, MON, Warszawa, 1969.
4. *Działania nieregularne w operacjach na obszarze kraju*. Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa, 1995.
5. Elak Leszek, *Działania taktyczne Wojsk Lądowych SZ RP*, AON, Warszawa, 2014.
6. Elak Leszek, Michałak Artur, *Przewaga w działaniach asymetrycznych*, Bellona, nr 2/2014, Warszawa 2014.
7. Elak Leszek, *Taktyczne aspekty terenu w walce*, AON, Warszawa, 2013.
8. Huzarski Michał [i in.], *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, AON, Warszawa, 2001.

9. Koziej Stanisław, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa, 1993.
10. Kubiński Michał [i in.], *Taktyka wojsk lądowych*, AON, Warszawa, 2010.
11. Kurowski Czesław, Woźniecki Bernard, *Działania partyzanckie*, MON, Warszawa, 1975.
12. Łaszczuk Andrzej, *Rola terenu zurbanizowanego we współczesnych operacjach*, Materiały z seminarium naukowego przeprowadzonego w dniu 25.11.2004, AON, Warszawa, 2005.
13. Marczak Józef, Jakubczak Ryszard, *Działania nieregularne w obronie Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa, 1995
14. Marczak Józef, Jakubczak Ryszard, Gąsiorek Krzysztof, *Działania nieregularne sił obrony terytorialnej*, AON, Warszawa, 1996.
15. Marighella Carlos, *Mini-podręcznik partyzanta miejskiego*, 1969.
16. Marszałek Maciej, Denysiuk Irmina, *Koncepcja użycia sił zbrojnych w wojnach nieregularnych*, AON, Warszawa, 2011.
17. *Organizacja i prowadzenie działań bojowych w rejonach zurbanizowanych*, szkol. 723/88, Warszawa, 1990
18. *Prowadzenie działań w konflikcie o wysokiej intensywności oraz w operacjach stabilizacyjnych i wsparcia pokoju w terenie zurbanizowanym*, DWLąd 173/2010, Warszawa, 2010.
19. *Regulamin działań Wojsk Lądowych*, DWLąd wewn. 115/2008, Warszawa, 2008.
20. Sobolewski Grzegorz, *Rola terenu zurbanizowanego we współczesnych operacjach*, AON, Warszawa, 2005.
21. Sobolewski Grzegorz, *Wybrane aspekty walki w mieście*, AON, Warszawa, 2005.
22. Ścibiorek Zbigniew, Chrobak Ryszard, *Działania nieregularne w operacjach na obszarze kraju*, AON, Warszawa, 1994.
23. Więcek Wojciech, *Zwalczanie przeciwnika nieregularnego*, AON, Warszawa, 2010.

IRREGULAR (UNCONVENTIONAL) ACTIONS IN URBANIZED ENVIRONMENT

War as a social phenomenon is constantly undergoing transformation. Under the influence of various factors, the forms and principles of armed struggle change, as well as the ways and means of its conduct. One example of the forms is irregular actions that have been preceded by guerrilla activities, which have accompanied wars from antiquity through the Middle Ages to the present. Although ignored in recent years, with the restoration of the Territorial Defence Forces, the term returns to tactics in the form of unconventional activities. Specific forms and ways of performing irregular actions determine their use in specific combat environments.

Teren zurbanizowany środowiskiem działań nieregularnych (niekonwencjonalnych)

With continued urbanization, it is possible to assume that urbanized areas will be used in combat operations.

The article discusses the theories and characteristics of irregular actions, focusing on the impact of the specific characteristics of the urbanized area on the opportunities for action. Finally, the author draws general conclusions concerning the specificity of conducting irregular actions in urbanized areas.